Илјас ӘФӘНДИЈЕВ

СОБЫТИЈА ВО ВСЕМ МИРЕ

Истеʼдлы бастакарымыз Емин Сабитовун атасы Бәрдәр хәтирә јазмаг үчүн маннамла сөһбәт едәндә хејал мәни әлли или бундан әвәлә апарды...

Мән Фузулн шәһәриндә орта мәктәбдә чографија муәллими олдуғум заман биринчи дәфә Сабит Рәһмаһын «Ширин дили» адлы јумористик һекајәсинә раст галыб охумушдум. Һекајәдә мәзәли бир әһвалат тасвир олунурду. Интимам бир хадим кәндә кәләрәк мүһазирә охумалы олур. Кәндә стул-стол олмадығы үчүн бир бош чәллак тапыб кәтирилләр... Натиг бу чәллајын үстүнә чыхыб башлајыр мүһазирәсинә... Лакин кәндлиләр онун данышдығындан һеч бир шеј баша дүшмәдикләри үчүн јаваш-јаваш сиврилмә кедирдиләр. Нәһајәт, мејданда тәкчә бир кәндли галыр. Натиг бу кәндлинин өзүндә гадар она гулаг асмағындан ејгә гатмаг үчүн бағырыр: «Афәрин сәнә, сән өз вәтәнпәрвәрсән! О бирләр ағылларын нәјин олмасын!». Мәһрузјан өзүндә гадар отуруб диндирдикдә, Чәбәдинин данышдығы гуртарасан, кәтирә биләрсән».

Һекајәнин тәбии дили, јумору мәнә хош кәлмишдү. О заман Сабит танымыш јазычы иди әз һеч әглимә кәлмәзди ки, бир вахт мән дә јазычы олажағам, Сабит Рәһмаһ исә мәним илк китабымын редактору олачаг.

Бәрдәрдә вә о чүмләдән Фузулдә гыш бәрк кечир. Чох заман дәзә гадар гор олур. Мән үзүн гыш мәчлисләриндә бекарчылығдан отуруб һекајәләр јазмаға башладым вә табәк ки, бу бәрдә һеч нә јох ки билмәдим. Бу һекајәләр дөгуза чатанда, мән 1938-ҹи илдә муәллимләрин гыш тәтилиндә онлары кәтурүб кәтирдим Бәкүјә. Сорағлашыб јазычылар Иттифагынын јериндә ејнәнәдә апардым ора. Мәнә дедиләр ки, «Јахшы јазычы Әбдүлһәсән бахыр». Әбдүлһәсән отурмуру отаг ичәрисиндә гапынын әрәсиндән бахыб көрдүм ки, шәкилли китабларда, гәзетләрдә дефалләрлә тәсадүф етдиким Әбдүлһәсән мәнә бир гадынла на бәрәдә ејнәнәдә данышыб күлүрләр. Дејанысб көзләдим ки, гадын чыхсын. Дәхи: «Бәјәм кәзәнә» көрдүм сөһбәтләри гуртармыр, кабинетә кирә биләјәләри она тәгдим етдим.

Мән рәһматлик Әбдүлһәсәнлә о илк көрүшүмә бәрәдә мәрһум Әли Вәлијевдан бәһс едән «Достумуз хәстәләнмишдир» адлы хатирәмдә әтрафлы јазмышам үчүн, тәфәррүәтлә әрзә вермәрәм (мәрәглананлар һәмин хатирәми «Бизим гәриб тәләјимиз» адлы јени китабымда оху биләрләр: Бакы, «Јазычы», 1989).

Узун сөзүн гысасы, Јазычылар Иттифагынын төшәбдүсү әз Әбдүлһәсәнин елчә да Әзәрбајҹан Јазычылар Иттифагынын о заманкы сәдри Әли Мәммәдовун көјнәјхәнәлиги сәјәсиндә Азәрнешр һекајәләринин «Кәндә мәктәбләр» адлы илк китаб һазырлада нап. Гәбул етдиј мәнимлә мүгаијә бағлады.

Вә мән Фузулијә гајыдандан бир ај сонра Азәрнешрин бадәм әдәбијјат шө-бәсинин мүдүрү, мәрһум јазычымыз Әјјуб Аббасовдан телефонла ејрәндим ки, Сабит Рәһмаһ мәним китабыма редактор-луғ үчүн олунуб. Әјјуб маслаһәт көрдү ки, телефон васитәсилә до олса, Сабитлә әлаГа сахлајым. Вә мән бир ајдан сонра телефонла Сабит Рәһмаһын өзүнә зәнг етдим. О мәнә јуҳарыдакы мәсәлә...

— Һә... салам... салам! — деди, — Һекајәләринизә охудум. Һамысы јахшы кәлир. Јахшы ки, бу кәнд мәсәлә, он олсун.

Мән дә зарафатлә дедим:

— Тәк гарам мәнә дүшүр.

— Онда, — деји о ејни зарафатлә ифадә илә дедиг: «Ким бәјәр ки, бу кәнд мәсәлә, он бир олсун. Һисс едирәм ки, сиз јазмагда чәтинлик чәкирсиниз».

Мән ики һекајә дә јазыб кәндәрәрәк мәктәбләримә јаз тә'тилинә кәлдим Бакыја. Азәрнешр бинасынын јериндә ејнәнә галыб: ики нәфәрин әјләт үстүндә сөһбәт едәдикләрини көрдүм. Мәтбәәдә чыхан шәкилләрә дә тәсадүф етдим, бири Сабит Рәһмаһдыр. Мән онлара јахынлашаҹаг салам вериб дејәндәм.

Сабит Рәһмаһ:

—Нә сөзүн вар? — деји мәндән сорушду.

Мән дедим:

— О «Кәндә мәктәбләр» китабынын муәллифијәм.

Сабит Рәһмаһ бирдән чох табиәт:

— Догру Рәһмаһ! — деји тәәҹҹүб етди. — Сән лап чаван оланмышсан! Мән елә билирдим јашлы бир муәллимсән...

Вә мәнимлә о ејни тәрздә сөһбәт етдикдә, онун јахшы ки, бир дефә сөзләнмәмәсинә шүкүр едә-дим.

Сонра соруду:

— Бәдии әдәбијјаты чох охујурсунузму?

— Әлбәттә, охујурам.

— Сизә әдәбијјатдан һансы әсәр хошунуза кәлир?

— Сабит Дәнсә «Тармар».

— Пәзтәбәкинин, нечә? Охумусунузму?

— Јох, охумамышам.

— Кәзәл јазычыдыр. Охујуб, хошунуза кәлә...

Бир гәдәр сусуб бирдән соруду:

— Горкинин «Ана» әсәри нечә, хошунуза кәлир?

— Мән Горкинин илк һекајәләринин чох хошлајырам... — дејә суала бирбашы чавабдеји ејнәнәдә.

— Пјесларини нечә?

— Пјесларини сәһнәдә көрмәмишәм. Охумушам. Анчаг Чеховун пјесләри мәнә даһа чох хош кәлир.

— Острежскинин нечә?

— Мән Чеховун драматурҗиҗасыны үстүн тутурам.

— Нәјә көрә?

— Билмирәм, анчаг мәнә елә кәлир ки, онун пјесләрә дә јахын көрүнмәјән тәмли бир поезија вар.

Сабит Рәһмаһ о заман әсәсән бир нәсәр кими тәнәнмирди. Ондан он ики-он үч ил сонра әдәбијјат мәнә мәним дә начанса драма әсәрләри јазмағым һеч әглима кәлмәзди. Амма гәрибдләр, һәмин сөһбәтимиз дүнјә драматурҗијасы һаггында нүмәләр јазмаг һаггында көрдүм. Даһа догрусу, Сабит драматурҗијә һаггында чох һәвәслә данышырды.

Сонра Рәһмаһ о заман әсәсән бир нәсәр кими тәнәнмирди. Ондан он ики-он үч ил сонра әдәбијјат мәнә мәним дә начанса драма әсәрләри јазмағым һеч әглима кәлмәзди. Амма гәрибдләр, һәмин сөһбәтимиз дүнјә драматурҗијасы һаггында нүмәләр јазмаг һаггында көрдүм. Даһа догрусу, Сабит драматурҗијә һаггында чох һәвәслә данышырды.

Сонра Рәһмаһ ејнәнә дедиләрини дә «Ишыглы дүнјанын сарајлары» адлы пјесини тәгдим етдикдә, онун јахшы ки, бир дефә сөзләнмәмәсинә шүкүр едә-дим.

Мән Фузулн шәһәриндә орта мәктәбдә чографија муәллими олдуғум заман биринчи дәфә Сабит Рәһмаһын «Ширин дили» адлы јумористик һекајәсинә раст кәлиб охумушдум. Һекајәдә мәзәли бир әһвалат тасвир олунурду. Интимам бир хадим кәндә кәләрәк мүһазирә охумалы олур. Кәндә стул-стол олмадығы үчүн бир бош чәллак тапыб кәтирилләр... Натиг бу чәллајын үстүнә чыхыб башлајыр мүһазирәсинә... Лакин кәндлиләр онун данышдығындан һеч бир шеј баша дүшмәдикләри үчүн јаваш-јаваш сиврилмә кедирдиләр. Нәһајәт, мејданда тәкчә бир кәндли галыр. Натиг бу кәндлинин өзүндә гадар она гулаг асмағындан ејгә гатмаг үчүн: «Афәрин сәнә, сән өз вәтәнпәрвәрсән! О бирләр ағылларын нәјин олмасын!» Мәһрузјан өзүндә гадар отуруб диндикдә, Чәбәдинин данышдығы гуртарасан, кәтирә биләрсән».

Һекајәнин тәбии дили, јумору мәнә хош кәлмишдү. О заман Сабит танымыш јазычы иди әз һеч әглима кәлмәзди ки, бир вахт мән дә јазычы оланам, Сабит Рәһмаһ исә мәним илк китабымын редактору оланаг.

Сабит Рәһмаһ Әбдүлһәсәнлә о илк көрүшүмә бәрәдә мәрһум Әли Вәлијевдан бәһс едән «Достумуз хәстәләнмишдир» адлы хатирәмдә әтрафлы јазмышам үчүн, тәфәррүәтлә әрзә вермәрәм (мәрәглананлар һәмин хатирәми «Бизим гәриб тәләјимиз» адлы јени китабымда оху биләрләр: Бакы, «Јазычы», 1989).

Узун сөзүн гысасы, Јазычылар Иттифагынын төшәбдүсү әз Әбдүлһәсәнин елчә да Әзәрбајҹан Јазычылар Иттифагынын о заманкы сәдри Әли Мәммәдовун көјнәјхәнәлиги сәјәсиндә Азәрнешр һекајәләринин «Кәндә мәктәбләр» адлы илк китаб һазырлада нап. Гәбул етдиј мәнимлә мүгаијә бағлады.

Вә мән Фузулијә гајыдандан бир ај сонра Азәрнешрин бадәм әдәбијјат шө-бәсинин мүдүрү, мәрһум јазычымыз Әјјуб Аббасовдан телефонла ејрәндим ки, Сабит Рәһмаһ мәним китабыма редактор-луғ үчүн олунуб. Әјјуб маслаһәт көрдү ки, телефон васитәсилә до олса, Сабитлә әлаГа сахлајым. Вә мән бир ајдан сонра телефонла Сабит Рәһмаһын өзүнә зәнг етдим. О мәнә јуҳарыдакы мәсәлә...

— Һә... салам... салам! — деди, — Һекајәләринизә охудум. Һамысы јахшы кәлир. Јахшы ки, бу кәнд мәсәлә, он олсун.

Мән дә зарафатлә дедим:

— Тәк гарам мәнә дүшүр.

— Онда, — деји о ејни зарафатлә ифадә илә дедиг: «Ким бәјәр ки, бу кәнд мәсәлә, он бир олсун. Һисс едирәм ки, сиз јазмагда чәтинлик чәкирсиниз».

Мән ики һекајә дә јазыб кәндәрәрәк мәктәбләримә јаз тә'тилинә кәлдим Бакыја. Азәрнешр бинасынын јериндә ејнәнә галыб: ики нәфәрин әјләт үстүндә сөһбәт етдикләрини көрдүм. Мәтбәәдә чыхан шәкилләрә дә тәсадүф етдим, бири Сабит Рәһмаһдыр. Мән онлара јахынлашаҹаг салам вериб дејәндәм.

Сабит Рәһмаһ:

—Нә сөзүн вар? — деји мәндән сорушду.

Мән дедим:

— О «Кәндә мәктәбләр» китабынын муәллифијәм.

Сабит Рәһмаһ бирдән чох табиәт:

— Догру Рәһмаһ! — деји тәәҹҹүб етди. — Сән лап чаван оланмышсан! Мән елә билирдим јашлы бир муәллимсән...

Вә мәнимлә о ејни тәрздә сөһбәт етдикдә, онун јахшы ки, бир дефә сөзләнмәмәсинә шүкүр едә-дим.

Сонра соруду:

— Бәдии әдәбијјаты чох охујурсунузму?

— Әлбәттә, охујурам.

— Сизә әдәбијјатдан һансы әсәр хошунуза кәлир?

— Сабит Дәнсә «Тармар».

— Пәзтәбәкинин, нечә? Охумусунузму?

— Јох, охумамышам.

— Кәзәл јазычыдыр. Охујуб, хошунуза кәлә...

Бир гәдәр сусуб бирдән соруду:

— Горкинин «Ана» әсәри нечә, хошунуза кәлир?

— Мән Горкинин илк һекајәләринин чох хошлајырам... — дејә суала бирбашы чавабдеји ејнәнәдә.

— Пјесларини нечә?

— Пјесларини сәһнәдә көрмәмишәм. Охумушам. Анчаг Чеховун пјесләри мәнә даһа чох хош кәлир.

— Острежскинин нечә?

— Мән Чеховун драматурҗијасына үстүн тутурам.

— Нәјә көрә?

— Билмирәм, анчаг мәнә елә кәлир ки, онун пјесләрә дә јахын көрүнмәјән тәмли бир поезија вар.

Сабит Рәһмаһ о заман әсәсән бир нәсәр кими тәнәнмирди. Ондан он ики-он